

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Formanden skriver	side	2
Landbrugets fremtid	side	3
Jubilæet på Kirkegård	side	4
Sandbygård på Fynshoved	side	6
Sædding Storgård	side	8
Hindholm Højskole	side	11
Dansk bondehistorie i 6-7 slægtsled ...	side	12
Nyt fra kredsene	side	14
Højskolekursus	side	15
Jøderne på Tamdrup Bisgård	side	16

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening

oktober/november 2006

Nr. 384 - 62. årgang

*Bente og Peder Mouritsen, Sædding Storgård ved Nr. Nebel.
 Gården er omtalt side 8-10.*

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

www.slaegtsgaardsforeningen.dk

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Svalevej 13, 4440 Mørkøv, tlf. 59 27 59 77.
E-mail: imhan@post.tele.dk

Ejendomsrådgiver:

Michael Munthe Fog,
Ingemannsvej 61, 4200 Slagelse,
tlf. 59 21 18 80, fax 59 21 18 10

Hovedbestyrelsen:

Formand:
Carl Martin Christensen,
»Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby,
tlf./fax 64 85 11 74

Næstformand:

Peder Mouritsen
»Sædding Storgård«
Kvongvej 40,
Sædding, 6830, Nr. Nebel
tlf. 75 28 73 21
(Formand: Bladudvalget)

Jens Brogaard Jensen

»Maglehøjgård«
Hammerbakke 3
4050 Skibby, tlf. 47 52 99 18
(Formand: Nordsjællandskreds)

Mogens Frigaard,

»Frigård«, Yppernemøllevej 10,
Nyker, 3700 Rønne, tlf. 56 96 30 02
(Formand: Bornholmskreds)

Vagn Juel Jørgensen,

»Grønlandsgården«,
Øllelosevej 4, Flakkebjerg,
4261 Dalmose
tlf. 58 18 61 11
(Formand: Vestsjællandskreds)

Ole Krogh Jensen

»Kroghbrogård«,
Holmevej 89, Brandelev,
4700 Næstved
Tlf.: 55 54 00 56
(Formand: Sjælland Syd)

Mogens Høge Hansen

»Hjørnegård«, Lundbyvej 25, Ønslev
4863 Eskilstrup,
tlf. 54 45 46 25

Jens Peter Skov Jensen,

»Hobygaard«, Hobyvej 37
4983 Dannemare
tlf./fax 54 94 41 63
(Formand: Lolland/Falster kreds)

Karen Jacobsen

Melbyvej 3
5610 Assens, tlf. 64 71 23 60
(Formand: Fynskreds)

Elise Jensen,

»Højtoftgård«, Gammelbyvej 40,
Fjelstrup
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslevkreds)

Chr. A. Krog

Majbølvej 27,
6470 Sydals,
tlf. 74 41 53 12
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Jens Ulrik Tarpgaard

»Tarpgård«, Tarpvej 13, Vedersø
6990 Ulfborg,
tlf.: 97 33 13 83.
(Formand: Ringkøbing Amt)

Grethe Plagborg,

Mejerigården 28 S
7200 Grindsted,
tlf. 75 32 04 12
(Formand: Ribe Amt)

Esben Oddershede,

»Søgaard«, Søgård Mark 6, Nors
7700 Thisted
tlf. 97981997

Anne Lis Ladefoged

»Ingvorstrup Hovedgård«
Ingvorstrupvej 7, Revn
8500 Grenå,
tlf: 86 30 17 77
(Formand: Århus Amt
og Arkivudvalget)

Jørgen F. Schmidt,

»Bondeseje«
Randersvej 181, Lime
8544 Mørke
tlf. 86 97 47 69

Niels Christian Jørgensen

Årupvej 29,
8722 Hedensted,
tlf.: 75 89 27 11
(Formand: Vejle Amt)

Jens Skytte,

»Aldrupgaard«
Aldrupvej 3, 8860 Ulstrup
tlf. 86 46 35 14, fax 86 46 45 21
(Formand: Midtjysk kreds)

A.C. Winther Hansen,

»Trillbakkegård«,
Korsbjergvej 3, Grydsted,
9240 Nibe,
tlf./fax 98 35 16 03
(Formand: Himmerlandskreds)

Frants Wetche

»Hvanstrup«
Hornumvej 105
9640 Farsø, tlf. 98 66 32 17

Kræn Hjortlund

»Vanggård«
Vanggårdsvej 25, Stenum
9700 Brønderslev
tlf. 98 83 80 08
(Formand: Vendsysselkreds)

Formanden skriver:

Vi tager nu hul på oktober, og har fortsat det smukkeste sensommervejr, efter en september der igen har vist sig fra sin smukkeste side.

Vore kollegaer har haft optimale vilkår til at etablere de nye afgrøder, og kornet kommer frem af jorden på rekordtid, i kraft af den høje temperatur, og en god jordfugtighed, og vi oplever nu nogle utroligt smukke marker.

I disse dage starter året sidste høst, idet det nu går løs med sukkerroerne, der vel har udviklet sig meget godt i de sidste par måneder, da først regnen kom.

For de fynske og jyske producenter, er det sidste gang, der leveres til Assens sukkerfabrik, og der er naturligvis megen spænding om, hvordan man finder fornuftige løsninger på en fortsat produktion vest for Storebælt.

For os der kan lide at færdes i naturen med hund og bøsse er oktober indgangen til endnu en spændende jagt sæson, hvor vi får god motion og frisk luft til sjæl og legeme. Vi er mange der glæder os til jagtdagene med gode venner.

Dette er så min sidste artikel som formand for Dansk Slægtsgårdsforening, og hvis jeg ikke tager fejl, er der ca. 115 artikler til side 2 i Slægtsgården, jeg nu har skrevet, og dermed skal det være slut.

Inden vi udsender vort næste blad, har hovedbestyrelsen valgt en ny formand, og jeg håber vore medlemmer vil tage godt imod ham, og vise ham den tillid, som jeg føler, jeg har nydt blandt vore medlemmer i de 19 år jeg har været formand.

En ny formand vil altid markere en ny stil, og det er forfriskende for en hvilken som helst forening, en gang imellem, at få lidt frisk luft i tankegangen, og dermed tale til andre af vore medlemmer.

Det har været nogle spændende år, og den udvikling der har fundet sted i dansk landbrug, var der ikke mange der kunne have forudset, men vi ved alle, at hvis vi skal klare os på det internationale marked, kræver det en effektiv produktion, og den opbygges kun ved den strukturudvikling der pågår i disse år.

Vi kan med rette være stolte af den unge generation af landmænd, der har lyst og kræfter til at gå ind i et så kapitalkrævende erhverv som landbruget er i dag.

Hermed et farvel som formand, men et på gensyn ved årsmøderne fremover.

*Kate og Carl Martin Christensen.
Kaaregaard den 1. oktober 2006.*

Slægtsgårdsarkivet:

Landbrugsmuseet,
Gl. Estrup, Randersvej 4,
8963 Auning,
tlf. 86 48 48 16, fax 86 48 41 82
E-mail:
arkiv@slaegtsgaardsforeningen.dk
Åbningstid: onsdag kl. 11-15.

Der er gratis adgang til arkivet, hvis man siger i porten, at man skal på arkivet.

Arkivarer:
Ejgil Overby, »Klausholm«,
Ansvej 12, 8620 Kjellerup,
tlf. 86 88 62 66

Helge Sørensen,
Enghavevej 6, Årslev
8900 Randers
tlf. 86 49 13 40

Redaktion:

Ole G. Nielsen
Mølletoftegård,
Skælskør Landevej 83, Lundforlund,
4200 Slagelse.
Tlf./Fax 58 58 40 16.
OleGN@mail.tele.dk

*Nr. 385 udkommer omkring
den 20. december 2006. Stof til dette
nummer skal være hos redaktøren
inden den 1. december 2006.*

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: PRINFOMEGA
Østerbro 4
4200 Slagelse
Tlf. 58 55 00 33
info@o-mega.dk

Landbrugets fremtid

Af fødevarerminister Hans Chr. Schmidt (V)

Globaliseringen er den største udfordring for landbruget - så vel som for hele fødevarersektoren. Globaliseringen åbner nemlig op for nye markeder, og det skaber øget konkurrence på tværs af landegrænser. Når vi handler i supermarkedet, er hylderne fyldt med fødevarer fra hele verden. Verden er blevet mindre - markedet er blevet større.

Hvis vi vil imødegå globaliseringens krav til landbruget med den største styrke og muskelkraft, er vi nødt til at fremme et dynamisk landbrug. Men hvad betyder det så?

Et dynamisk landbrug er et drivkraftigt landbrug, der hurtigt formår at omstille sig i forhold til markedets efterspørgsel. Et energisk landbrug, der ikke er bleg for at tage initiativ, forny sig og føre den gode ide ud i livet. Et konkurrence-dygtigt landbrug, der opsøger nye markeder. Et handlekraftigt landbrug, der er et aktiv for lokalområdet og tager hensyn til miljø og natur. Og ikke mindst et internationaliseret landbrug, der producerer kvalitetsprodukter med en høj fødevarer-sikkerhed.

Men et dynamisk landbrug kommer ikke af sig selv. Vi er nødt til at have viljen og energien til at gøre en indsats.

For at fremme et dynamisk landbrug har vi brug for mere innovation. Med den nye innovationslov har regeringen skabt rammerne for, at de gode ideer kan blive ført ud i livet i fødevarersektoren - og dermed også landbruget. Vi skal fremme en innovationskultur og ikke nøjes med satse på den ene gode idé. Men innovationsindsatsen skal være fokuseret - vi skal ikke skyde med spredehagl. Derfor giver den nye innovationslov mulighed for, at jeg som fødevarerminister kan melde temaer ud. Formålet med at kunne udmelde temaer er at opnå en fokusering og prioritering af områder, hvor der er behov for en samfundsmæssig relevant innovationsindsats. Det er til gavn for både fødevarer-virksomhederne og landbruget.

Vi er nødt til at give det danske landbrug mulighed for at udvikle sig! Derfor skal der skal mere end innovation til, hvis vi skal føre an i globaliseringens kapløb. "Flerårsplanen for udviklingen af en

bæredygtig og miljørigtig husdyrproduktion" - også kaldet husdyrplanen, er et af regeringens initiativer, der også skal være med til at fremtidssikre erhvervet. Husdyrplanen ser på, om reguleringen af husdyrbrugene på nogle områder begrænser erhvervet - uden at det vel at mærke kan begrundes i hensynet til dyrenes ve og vel, miljø og natur.

Vi har allerede moderniseret reglerne for husdyrproduktion, så det er blevet lettere for danske landmænd at udvide. Den nye landbrugslov giver nemlig landmanden mulighed for at producere flere dyr, hvis han overholder en række skærpede krav til miljø og dyrevelfærd. Landmanden får også mulighed for at udvide eller flytte besætningen hen på den mest velegnede ejendom, så nabogenerne mindskes mest muligt. Landmanden behøver heller ikke nødvendigvis

at eje al jorden til gylleudspredning. Han har mulighed for at leje sig frem og lave gylleaftaler.

På trods af de senere årtiers vækst i bedriftsstørrelsen konkluderer husdyrplanen, at der fortsat er uudnyttede størrelsesøkonomiske fordele i dansk landbrug. Derfor vil jeg gerne åbne op for, at danske landbrug kan blive større i fremtiden. Men jeg vil understrege, at det er altafgørende, at landmanden lever op til visse krav i forhold til miljø, dyrevelfærd og naboer.

Jeg ønsker ikke at favorisere de store landbrug. Jeg mener tværtimod, at vi skal have et varieret landbrug med plads til både store og små bedrifter. Men størrelse er heller ikke i sig selv et problem - ikke så længe der tages hensyn til miljø, dyrevelfærd og lokalområde.

Skal vi fortsat udvide bedrifterne, kræver det en satsning på miljøteknologi. Miljøteknologi løser ikke nødvendigvis alle landbrugets miljøproblemer lige nu og her, men en øget satsning vil være et skridt på vejen. Miljø og udvikling er nemlig ikke modsætninger!

Hovedbestyrelsen

Dansk Slægtsgårdsforenings hovedbestyrelse afholder sit ordinære efterårsmøde torsdag, den 26. oktober i Dansk Landbrugsmuseums lokaler på Gammel Estrup.

Som det er medlemmerne bekendt fra bl. a. årsmøderreferater, har landsformanden - Carl Martin Christensen - bebudet sin afgang efter 19 år som formand. På hovedbestyrelsesmødet 26. oktober vælges ny landsformand, og referat fra mødet bringes i nr. 385 - december 2006.

Malkekonekontoen vokser

På årsmødet foreslog formanden for arkivudvalget, Anne Lis Ladefoged, at medlemmerne kunne indbetale et bidrag til gennemførelsen af projektet med en legemsstor figur af en malkekone, der opstilles på gårdspladsen foran Dansk Landbrugsmuseum på Djursland.

Denne opfordring har givet resultat, og man har nu halvdelen af det nødvendige beløb. Initiativtageren opfordrer på det grundlag til, at andre medlemmer af Slægtsgårdsforeningen også bidrager til projektet.

Inger M. Hansen har oprettet denne konto til formålet: Reg. nr. 1707, konto 6448-513-945.

Jubilæet på Kirkegård

Den 3. september fejredes familiens 400 års jubilæum på Kirkegård ved Fløjstrup ved Randers. Det blev en vellykket reception, hvor der mødte mange flere gæster op end der var plads til i de to telte på gårdspladsen.

Der var ca. 250 gæster, heraf 4-5 gamle karle - een af dem gik fluks op på sit gamle karlekammer, åbnede lågen til klædeskabet og konstaterede, at klistermærket, som han havde påsat for 50 år siden, fortsat var der!

Jubilæumsdagen begyndte med, at de tre brødre, der i dag ejer kirkegård: Knud Kirkegaard bød velkommen til den talrige forsamling, hvorefter vi sang "Som dybest brønd". Derefter introducerede Niels Kirkegaard landbrugsrådets præsident Peter Gæmelke, der var festens hovedtaler, og som han for den del år siden, havde siddet i bestyrelse sammen i Venstres Ungdom.

(Festtalen bringes nedenfor.)

Efter talen fortalte Peder Kirkegaard, der bor på gården, om de seneste ændringer af gårdens drift, og om hvordan man kunne bevæge sig rundt i stalde og stuehus. Under hele arrangementet serveredes kaffe med kage, øl og vin.

E. Overby.

Festtalen

Peter Gæmelke, Landbrugsrådets præsident, sagde i sin tale bl.a.:

"Først og fremmest hjertelig til lykke med det flotte jubilæum. Det er en helt usædvanlig anledning, som bringer os sammen i dag med flere forskellige interessante elementer, som kan give god grund til at markere året og stedet.

Det er meget sjældent, at man kan følge en almindelig bondegård og en almindelig slægt helt tilbage til begyndelsen af 1600-tallet på samme sted.

Ud af 28 gårde på Slægtsgårdsforeningens udstilling i 2000, er der kun fem, hvor familierne kan føres tilbage til før år 1700, og kun to, hvor man er helt nede omkring 1600, den ene er Kirkegård.

Slægten kom hertil i 1606, det var i kong Christian den Fjerdes velmagtsdage. Og siden har fæsterne og ejerne overlevet Torstenssonkrigen (1643-45), som var en dansk-svensk udløb af Trediveårskrigen, Svenskekrigene (1657-1660), andre svenskekrige, kvæggpesten (1745-47), Napoleonskrigene, stats-bankerotten (1813), De slesvigske Krige (1848-50/1864) samt en lang række pris- og markedsudsving i 400 år, for ikke at tale om almindelig sygdom, død og ulykke. Det er derfor, at det er så usædvanligt med 400 års gårdjubilæer.

Man kan sige som Kingo i 1681: "Sorrige og glæde de vandre til hobe, lykke, ulykke, de gange på rad". Det var før, man var kommet sig helt over svenskekrigene.

Så man kan høj grad ønske til lykke med, at I overhovedet er her endnu, og ikke mindre, at I er her i god forfatning med en stor familie og en moderne og tidssvarende bedrift, som er klar til de næste mange år.

Kirkegård har hele tiden været en god gård, indimellem med forholdsvis velhavende fæstere/ejere, så der har været lidt til dårlige tider. Faktisk træder det første familiemedlem, Niels Christensen, ind i historien, netop fordi han står på skattelisten, og altså er i stand til at betale skat.

I har ligget i passende afstand af Gammel Estrup, så der ikke var alt for plagsomt hoveriarbejde. Landbohistorisk Selskab har sidste år udgivet godsejeren Eske Brocks dagbog fra begyndelsen af 1600-tallet. Han overtog faktisk ejerskabet af Kirkegård i 1610, men nævner kun i dagbogen, at han går på jagt i Fløjstrup. Den 17. november 1608 nedlagde han 6 ræve og 4 harer her, måske på Kirkegårds jorder!

*Landbrugsrådets
præsident
Peter Gæmelke
holdt festtalen.*

*Gårdens ejere:
Peter, Knud og Niels
Kirkegaard.*

Gården blev ved matrikuleringen i 1688 sat til knap 8 tønder hartkorn, hvilket må siges at have været en rigtig pæn størrelse.

I midten af 1700-tallet var besætningen på 7 køer, 5 stude, 5 hopper, 2 hingste foruden ungdreuer og kalve, 26 får og 6 svin, så noget har da overlevet kvægpesten.

Ved et skifte i 1752 havde ejeren penge eller korn til gode hos ti forskellige personer i landsbyen.

Fløjstrup blev udskiftet i 1793, og Kirkegård fik sin jord i tre lodder, ikke en ideel udskiftning, men en stor lod lå i forbindelse med bygningerne i landsbyen, og det var ikke nødvendigt at flytte gården ud. I de svære år under Napoleonskrigene og statsbankerotten betalte Kirkegårds ejere sin landgilde og afgifter, tilsyneladende uden problemer, hvor mange andre gårde under Gammel Estrup må have bevilget nedslag.

Næste milepæl er familiens overtagelse til selveje den 3. september 1861, det er præcis 145 år siden i dag. 12 år senere, i 1873, skaffedes mere jord til hovedparcellen, og gården flyttedes ud, hvor i står i dag.

Ejeren, Niels Christensen, har måske fået mod på tilværelsen, fordi han i 1856 som 41-årig var blevet gift med en ung pige på 23. Det var dog efter at han i 17 år havde været gift med Maren, som var 13 år ældre end ham selv.

Kun 13 år senere brænder den nye gård, og nu når vi frem til det, som vi kan se i dag. Det meget flotte grundmurede anlæg fra dette år, som også er et enestående og helstøbt eksempel på en gård fra andelstiden i 1880'erne, der som det foregående årti var nogle gode år for landbrugserhvervet. Gården brændte 4. juli, og man flyttede ind i stuehuset 18. oktober. Man nåede også at få både avl og dyr inden døre før vinteren.

Og tænk på, at bygherren var 28 år gammel. Han byggede en gård så moderne, som han overhovedet kunne, og som reelt fungerede i 100 år uden de store ændringer. Det er da imponerende!

Det 120 år gamle bygningskompleks kan I selv se nærmere på, men det er absolut usædvanligt, at både bygninger og indbo er blevet fuldstændig registreret af Dansk Landbrugsmuseum, også på grund af den gode tilstand og den meget fuldstændige dokumentation, som er bevaret omkring gården og dens ejere i hele perioden.

Så ud over den helt usædvanlige lange periode, hvor slægten har været her, er det enestående, at der findes et så detaljeret materiale til belysning af gårdens historie.

Faktisk var det i begyndelsen af 1990'erne planen at bygge en nøjagtig kopi af Kirkegård på Gammel Estrup, og så vidt jeg ved, er det endnu et projekt, som er skrinlagt på grund af pengemangel.

På Kirkegård har jeg forstået, at der er bevaret regnskaber for det meste af perioden, siden den nuværende gård blev bygget. Det er i sig selv interessant, og formentlig ind i mellem skræmmende, at se de voldsomme udsving, der har været op igennem de sidste hundrede år med flere alvorlige kriser – også på Kirkegård.

Jeres far, Aage Kirkegaard, gjorde et stort organisationsarbejde, ikke mindst i landbruget, hvor han var kredsformand i Rougsø-Sønderhald og formand for maskin- og bygningsudvalget i først Randers Amt og senere i Århus Amt. Han havde en stor lokalhistorisk interesse, som udfoldedes i lokalarkivet, Dansk Landbrugsmuseums Venner og på Dansk Slægtsgårdsarkiv.

Det er flot, at man stadig har mod på at fortsætte 400 års tradition med malkekøer i en stadig omskiftelig verden. Til lykke til Kirkegård og hele familien Kirkegaard. Et leve for familien og Kirkegård!"

250 gæster var samlet til 400 års slægtsjubilæum på Kirkegård den 3. september. Det var også 145 årsdagen for gårdens overgang til selveje.

Sandbjerggård på Fynshoved

Den 22. oktober holder familien Christiansen på Sandbjerggård, der ligger i Hersnap, Dalby sogn på Fynshoved, to jubilæer. Det er 100 år siden gården overgik til selveje, og der er 200 år siden slægten fik fæstebrev på gården.

Sandbjerggård ejes i dag af Brian B. Christiansen, der er syvendte generation på gården.

Her fortæller Karin Christiansen, den nuværende ejers moder, om gården:

"Sandbjerggård var fæstegård under Schelenborg Gods indtil 17. december 1906, hvor den blev købt til ejendom.

Den første fæstebonde i slægten var Steffen Christensen. Han kom fra Norup på Nordfyn og var ladefoged på Hofmannsgave og hans kone, Maren Olsdatter, var mejerske. Steffen Christensen var født i 1747 og døde i 1820.

Han fik i 1806 Sandbjerggård i fæste, men hvorfor han som 57 årig valgte at flytte fra Hofmannsgave til Schelenborg, det vides ikke.

Sønnen Christen Steffensen overtog fæstet i 1815. Han blev gift med Anne Hansdatter fra Dalby i 1814, og de var begge født i 1785.

Sønnen Hans Christensen overtog fæstet i 1853. Han var blevet gift året før med Johanne Kirstine Pedersen, født 1826. De fik 7 børn, hvoraf 1 dreng døde som spæd og 2 drenge døde samme dag i 1874 som 17- og 20 årig.

Hans Christensen var med i krigen 1848, hvor han blev såret. Han havde stor interesse for hesteavl, og det lykkedes for ham at avle en præmiehingst.

Hans Christensen døde nytårsnat 1871, hvorefter enken Johanne Kirstine fortsatte fæstet indtil 1892, hvor sønnen Ole Hansen overtager fæstegården.

Ole Hansen var i 1890 blevet gift med Maren Pedersen fra Dalby. De fik 1 datter i 1891. Maren døde allerede i 1893. Ole Hansen blev igen gift i 1896 med Signe Rudolfine Larsen, født 1867, fra Birkebjerg. De fik 4 børn.

Ole Hansen køber Sandbjerggård i 1906 til ejendom for 22.500 kr.

Ole Hansen opretter i 1898 et højvovnsteglværk på bakken nord for gården. Det blev dog et mindre heldigt foretagende, både p.g.a. krigen og for mange insolvente debitorer, så det blev nedlagt i 1916. Det nuværende stuehus blev i 1914 bygget af sten fra eget teglværk.

I 1926 brændte alle gården udlænger ved lynnedslag, og avlsbygningerne blev samme år genopbygget.

Sønnen Peder Thorkild Hansen forpagtede Sandbjerggård i 1935, og Ole Hansen byggede sig et aftægtshus, Sandbjerghus, nær ved gården. I 1940 da Peder Th. Hansen køber Sandbjerggård bliver aftægtshuset matrikuleret fra og tilskødet Ole Hansens ugifte datter Marie med forpligtelse til at passe ham i

hans levetid. Hans kone, Signe, var død i 1939 og Ole Hansen døde i 1953, 94 år gammel.

Peter Th. Hansen blev i 1934 gift med Inge Marie Lundgård Jensen fra Vallekilde. De fik 6 børn, 5 piger og 1 dreng.

I 1950-60'erne plantede Peter Th. Hansen ca. 5 ha med frugttræer, fortrinsvis æbletræer. Plantagen blev i 1974-75 ryddet med EU-tilskud.

1.juli 1971 overtog datteren og svigersønnen - Karin og Frede B. Christiansen gården. Frede B. Christiansen kom fra Kirkendrup. Der bliver da indrettet en aftægtslejlighed på 1. sal i stuehuset. Peter Th. Hansen bosatte sig i Hersnap i 1973, og dør i 1988

Karin og Frede blev gift i 1971, og de fik 2 børn: Brian og Lone. Sandbjerggård var oprindelig på et areal af ca. 35 ha, og det holdt indtil 1972, hvor Karin og Frede B. Christiansen begynder at udvide jordarealet. Fra 1972-1995 købes i alt ca. 50 ha og i 1977 blev der bygget en slagtesvinestald til 450 svin. I de gamle stalde er der plads til 500 svin. I 1979 blev der bygget en maskinhal på 300 m² og i 1985 et fritstående halmfyrr til storballer.

Igennem alle årene har de haft en del forpagtninger.

31. dec.1999 overtog sønnen, Brian B. Christiansen Sandbjerggård. Frede fortsatte med at arbejde på gården som medhjælper. Han og Karin bliver boende på gården endnu 2 år, hvorefter de flyttede til Kerteminde. Brian og hans kæreste, Lisa, bosætter sig så på Sandbjerggård.

Frede er pr. 1.april 2006 gået på efterløn.

Inden Brian B. Christiansen overtog Sandbjerggård havde han i 1996 købt Espøgård i Stubberup på 32 ha, en gård han havde haft i forpagtning igennem mange år. I 2003 købes Ejlsmark i Hersnap på 30? ha.

Bygningerne til Espøgård og Ejlsmark foruden 1? ha til hver ejendom bliver solgt i 2003. I dag er der 142 ha til Sandbjerggård.

I 2000 blev der bygget 2 slagtesvinestalde til i alt 1000 svin og i 2004 endnu en stald til 500 svin. I dag leveres der årligt ca. 8900 slagtesvin. Til sammenligning leverede Ole Hansen i 1920 ca. 25 slagtesvin.

I 2004 blev Brian gift med Lisa Hother Sørensen fra Randers. Parret har i dag 2 børn, Andreas på 3 år og Maria på 1 år.

Ved Brians overtagelse af Sandbjerggård, indgik han i et I/S med Jacob Andersen, Egensøgård i Martofte på jorden fra begge gårde, hvorved arealerne er på ca. 360 ha. I efteråret 2005 indgik Knud Rasmussen, Lundagergård i Salby også i I/S, og I/S forpagter samtidig flere ejendomme på Hindsholm, hvorefter arealerne i alt nu er på 705 ha (inkl. 26 forpagtninger), som Brian er driftsleder af. På I/S's jord avles der sukkerroer, hvede, byg, havre, frø med engrapgræs, rødsvingel, hvidkløver og spinnat. Alle 3 gårde har svinebesætninger, som ikke indgår i I/S."

Sandbjerggård o. 1915 med nyt stuehus og de gamle udlænger.

Sandbjerggård o. 1960

Sandbjerggård 2006.

Jens og Anna Jensens Fond

Dansk Slægtsgårdsforening administrerer Jens og Anna Jensens Fond, der uddeler rejselegater til unge, der vil uddanne sig i teoretisk eller praktisk landbrug i udlandet.

Legatportioner på 5.000 og 10.000 kr. uddeles til ansøgere, der for at komme i betragtning, er i udlandet mindst 6 eller 8 måneder.

Ansøgning sendes til: Carl Martin Christensen, Kåregård,
Badstrupvej 39, 5485 Skamby.

Fra Slægtsgårdsarkivet

Kreativiteten flourer på arkivet, og Henry Slemming fortæller, at Helge Sørensen har fremstillet et lykønskningstelegram, som foreningens medlemmer kan købe ved henvendelse til arkivet.

Forsiden er prydet med det billede, der var på den gamle plakat, nemlig en stråtækt bindingsværksgård. Teksten inde i telegrammet lyder: Hjertelig til lykke i dagens anledning. Men man kan bestille en anden tekst, når man aftaler sin bestilling.

Sædding Storgård

Sædding Storgård.

Sædding Storgård ejes af Bente og Peder Mouritsen. Peder Mouritsens 14xtipoldefar, Jens Barfoed, er den første ejer, som historikerne kender på gården.

Peder Mouritsen er næstformand i Dansk Slægtsgårdsforeningen, formand for Landsforeningen af Danske Mælkeproducenter, medlem af bestyrelsen for Det kongelige Danske Landhusholdningsselskab m.v.

Driften

Sædding Storgård er udgangspunktet for hele bedriften, der består af 5 gårde, som omfatter 427 ha ejet jord og dertil 160 ha forpagtet. Der dyrkes 160 ha med græs, 130 ha med korn, 80 ha med majs til ensilage, 60 ha med majs til kolbehøst, 55 ha med kartofler, 40 ha ærtehelsæd, 20 ha helsæd og endelig ligger 40 ha brak. Der er 10 ha skov til Sædding Storgård.

Produktionen består årligt af 2.800.000 kg mælk, 8-9.000 slagtesvin og 25.000 hkg kartofler til fabrik samt i alt 350 tyre og udsætterkøer.

Køernes ydelse ligger på næsten 10.000 kg. energikorrigeret mælk.

Arbejdsstyrken består af 5 ansatte samt en elev i sommerhalvåret.

På Sædding Storgård er opstaldet 330 rød- og sortbrogede malkekøer. De mindste kalve er på ejendommen, hvortil der hører 110 ha.

Søndervang købte Bente og Peder Mouritsen i 1982, og her boede de indtil 1998, da de flyttede til Sædding Storgård. Søndervang har nu ca. 100 ha og der produceres årligt 1.500 slagtesvin. Her er også maskinhus og værksted.

Lindegård blev købt i 2003, der er 40 ha og den store hal bruges til lager.

Lønnehedegård erhvervedes i 2004. Der hører omkring 70 ha til gården. Efter reovering af stalden anvendes den til kvier, der går her fra de er 10 måneder og indtil kælvingen. Her er også 170 tyrekalve af egen produktion, der fedes op.

Lundagergård blev overtaget i 2006 og her produceres årligt 7.000 slagtesvin. Der hører ca. 100 ha til gården.

Søndervang.

Lindegård

Bygninger

Sædding Storgårds stald og lade nedbrændte i 1969. Der opførtes nye bygninger, som siden er fornyet.

I 1978 byggedes en ny kostald, som efter at den nye stald blev bygget i 2002, er, blev ombygget til ungdyrstald.

I 1985 opførtes et nyt stuehus, hvis sidefløje til garage og personalerum tilføjedes i 2002.

Historien

De ældste oplysninger om Sædding Storgård beretter, at det var en gård under Skrumsager gods, men i midten af 1400-tallet blev den en hovedgård, idet ejeren, Jens Barfod, adledes i 1455.

Jens Barfod er 14xtipoldefar til gårdens nuværende ejer, Peder Mouritsen.

Slægten Barfod er en meget gammel slægt, som af genealoger kan føres tilbage til det 3. århundrede på øen Man i Det irske Hav, når man bruger begrebet "tvivlens ret" til dække over tvivlsomme konklusioner.

I H. K. Kristensens bog om Nr. Nebel og Lydum sogne fra 1958 fortælles:

"Fra Sædding Storgård stammer den kendte slægt Barfod, der endnu tæller mange levende medlemmer rundt omkring i landet.

*I den danske præsterække
kan man navnet Barfoed se
mange hundred år tilbage
både med og uden e.
Men i romerkirkens dage
Var de bønder som Jens B.*

*Stamfader Jens fra Nørre Nebel
har, om krøniken er sand,
lånt en farlig hoben penge
til den første Kristian,
som kvittered ved at gøre
gamle Jens til adelsmand.*

*For Jens Barfoed tjente grunker
hver gang han med næveklask
solgte stude – men de penge
tabte efterslægten rask.
Samme vej gik adelskabet,
det gik også af i vask.*

*Slægten spredtes over hele
landet, rundt i øst og vest.
præster blev de næsten alle,
skåret over samme læst.
Mange børn og ingen penge,
Det er skæbnen for en præst.*

Således rimer "Ærbødigst", Viggo Barfoed. Krøniken om adelskabet er nu ikke helt sand på den måde, "Ærbødigst" fortæller den. Man ved ikke noget om, at stamfader Jens har betalt "en farlig hoben penge" til Kristian den Første, men man ved, at han blev adlet, fordi en anden mand bad kongen om at gøre det. Det var en svoger, hr. Tyge Terkelsen, kannik ved Ribe Domkirke og senere dekan og kantor, der fik det ordnet.

Adelsbrevet lyder således:

"Vi Kristian med Guds nåde Danmarks, Norges, Venders og Goters konge, greve udi Oldenburg og Delmenhorst gør vit-terligt: alle mænd, som nu er og komme skal, at vi for vor elskelige klerk og tjeners, hr. Tyge Terkelsen, kannik i Ribe, bønns skyld, så og for troskab og villig tjeneste, som denne brev viser Jens Barfoed til Sedinge, fornævnte hr. Tyges svoger, at hans rette børn og afkom Os og vore arvinger og efterkommere, konger i Danmark, og riget herefter troligen gøre og bevise må, haver undt og givet og under og giver med dette vort åbne brev fornævnte Jens Barfod og hans rette ægte børn og afkom frihed og frelse, som andre riddere og

Lønnehedegård

svende udi Vort rige Danmark har, med skjold og hjelm til evig tid, som er en bar fod i et blåt felt i skjoldet og to bøffelhorn, hvide og blå, overkors på hjælmen." Underskrevet i København, en 13. april 1455." Dengang var en adelsmand en selvejerbonde, der kun skilte sig ud fra den andre selvejere ved at have rustning, den militære forpligtigelse og den dermed hørende personlige skattefrihed for den jord, som han selv dyrker.

I 1493 overtog sønnen Knud Barfod Storgård, og året efter udnævntes han til herredsfoged. Under Grevens Fejde (1534-36) gør Barfod fælles sag med bønderne og mod de fleste adelsmænd i forsøget på at befri "Den fangne Ørn", kong Christian den Anden. Da opstanden sloges ned, dømtes deltagerne fra deres gårde, så selvejerne blev fæstere.

Knud Barfods ældste søn Jens Barfod overtog Storgård, der var i efterkommeres brug indtil 1626. Efterhånden blev Storgården delt i flere ejendomme.

En yngre søn af Knud Barfod, Niels Barfod, fik en anden gård i Nr. Nebel. Niels Barfods efterkommere Christiane Christensdatter blev i 1760'erne gift med Niels Christensen, der i 1760 havde fæstet Storgård af faderen Christen Jessen. Hans far, Jes Pedersen Dal, havde købt gården i 1718. I 1771 købte Niels Christensen Sædding Storgård, som han beholdt til 1797.

I hans tid så gården således ud: Stuehuset, der var orienteret nord-syd, var 11 fag, 10 alen vid og opført af bindingsværk med tavlmur og to skorstene, alle øvrige bygninger var kun lerklinede. Stalden lå øst-vest, 23 fag og 9 alen vid, laden lå syd-nord, 11 fag og 10 alen vid, ved enden af den lå et tørvehus på tre fag og 8 alen vid. Stuehuset hørte til de få, der før 1800 havde tavlemur overalt, så det var sognets flotteste gård, skrev H. K. Kristensen i sin sognehistorie.

Sønnen Kristian Jessen Nielsen blev ejer i 1797. Han var gift med Christiane Jørgensen fra Nr. Nebel, og deres søn, Jørgen Kristiansen overtog gården i 1829. Han var gift med Ane Nielsdatter fra Lydumgård. Jørgen Christensen øgede gårdens areal ved tilkøb af parceller og erhvervede krobevilling. Denne ophævedes inden han i 1862 overlod gården til sønnen Christen Jessen Jørgensen, der var gift med Marie Johnsen fra Lønne by. Han købte også jord til gården.

I 1903 overtog datteren og svigersønnen, Mette Marie Jessen Jørgensen og Jens Sørensen Mouritsen, gården. De var blevet gift i 1898, og han kom fra nabogården.

Gårdens areal var på 66 ha. Besætningen bestod af 22 malkekøer og 34 stk. ungvæg og kalve. Der var 2 tyre, 4 heste og 4 plage og føl samt 6 får. Årligt solgtes 65 fedesvin. Kvægbesætningen var af korthorn, og vedligeholdes hoved-

sagelig af eget tillæg. Af ungvæget solgtes årligt ca. 10 stude og kvier.

I 1925 fraskiltes 12 ha til en selvstændig ejendom for datteren og svigersønnen.

I 1942 overtog sønnen Peder Thomsen Mouritsen Sædding Storgård. Han var i 1927 blevet gift med Kristine Laustsen fra Nr. Nebel.

Deres søn, Aksel Mouritsen, overtog gården i 1966. Han var i 1956 blevet gift med Karla Nielsen fra Nr. Nebel. I deres tid brændte nogle af udlængerne, og dermed begyndte en modernisering af gården, som har ført til, at samtlige bygninger er fornyet indenfor de sidste 20 år.

I 1998 købte Peder Mouritsen Sædding Storgård. Han var i 1982 blevet gift med Bente Jensen fra Outrup, og havde samtidig købt gården Søndervang.

Bente og Peder Mouritsen har tre børn: Trine på 24, som er anlægsgartner og arbejder i Australien. Mona på 20 er kosmetolog og nygift med Henning, som er ansat på gården. Robert på 16 er begyndt på sin landbrugsuddannelse, er parat til at overtage slægtsgården og hele godsdannelsen.

Selvom Sædding Storgård er en slægtsgård, hvor Peder Mouritsen er 10. generation, og hvis 14xtipoldefar og så har ejet den, så er næsten ingen af ejerne født på gården. Den generation, som skulle følge efter, var ligesom i tilfældet med Bente og Peder Mouritsen, etableret på en anden gård i ventetiden, og her fødtes børnene.

Energiforsyning og -forbrug

Aksel Mouritsen fortæller: "Staldbygningen, laden og vindmøllen blev bygget i 1904. Jordarealet på daværende tidspunkt var ca. 70 ha. Stalden kunne rumme ca. 60 kreaturer og de nødvendige heste til markarbejdet.

Møllen blev i start brugt til en kværn, et tærskværk og en hakkelsemaskine. Det blev i 1907 ændret, idet det var meget utilfredsstillende at tærskke med vindmøllen, som ofte havde en ujævn gang.

Der blev installeret elværk, kun til eget forbrug, bestående af et 110 volt jævnstrømsanlæg med 60 akkumulatører. Møllen blev nu kun brugt til kværn og en 3 KW dynamo. Dette anlæg dækkede energiforbruget på gården frem til 1944 - d. v. s. tærskning af korn - malkning - roeskæring - vandpumpning - og det lys, der skulle bruges.

Tærskning skulle foregå i blæsevej under opladning, hvori-mod der var nok til det øvrige forbrug i ca. 14 dage efter en opladning.

Møllen krævede en rimelig jævn vind for at kunne trække dynamoen.

I 1943 var akkumulatørerne ved at være opslidt, og bly til udskiftning var vanskelig at skaffe under 2. verdenskrig.

I starten af 1944 fik møllen en skade med et tandhjul på grund af ælde, og i september 1944 væltede den ned i en efterårsstorm.

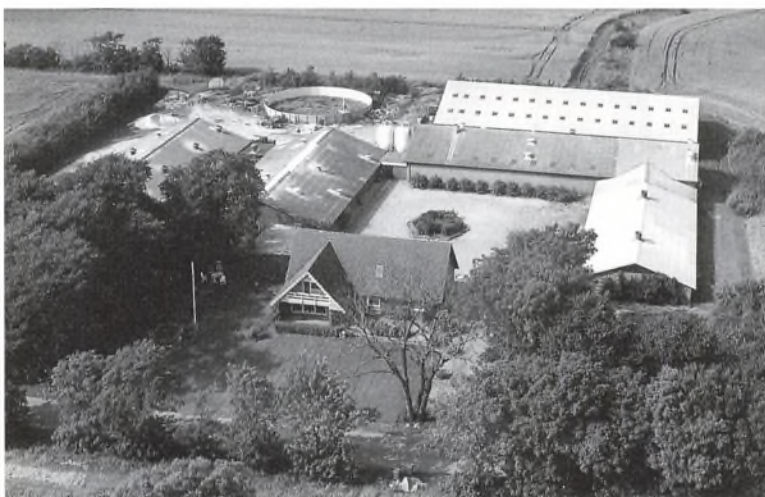
En epoke med 40 års energiproduktion, som passede til den bedrift, var slut.

Et passende tidspunkt, idet dette anlæg slet ikke kunne tilfredsstille de nye krav til energi, der kom frem i de følgende år.

I sommeren 1969 nedbrændte stald og lade på grund af lynnedslag."

Slægten Barfods våbenskjold og hjelm-mærke, som det fremtræder på kirkebænken i Nr. Nebel kirke

Lundagergård

Hindholm Højskole

Hindholm
Højskole
1935.

Af fhv. sparekassedirektør Preben V. Andersen, Fuglebjerg.

Når deltagerne i Højskole dagen den 4. november kommer kørende ad Næstved Landevej og drejer ind på Hindholmvej, kører de ind i Hindholmdalen, hvor man ikke kan undgå at blive berørt af historiens vingesus.

Hvis vi forestiller os, det er den 4. november for 150 år siden, kan vi følge alle de unge karle - over 150 - trave af sted mod højskolen. Enten var det sønner fra omegnens gårde eller logerende på gårdene, og de måtte så gøre arbejde for kost og logi i den tid de var på skolen.

Børneforsorgens vugge har stået i Hindholmdalen.

Her lå fra ældgammel tid to universitetsgårde: Hjortholm og Hindholm - "hjort og hind".

I 1839 købte børnejemssagens fader, Anders Stephansen, Hjortholm, og ændrede dens navn til Holsteins Minde, og i 1840 flyttede han det i 1833 oprettede institut på herregården Fuirendal under Grevskabet Holsteinborg, "Det fuirendaler Institut til fattige og forældreløse børns opdragelse til duelige agerdykere" hertil.

Navnet Holsteins Minde blev i 1967 ændret til Hjortholm Kostskole.

I 1852 købte Stephansen nabogården Hindholm og oprettede højskolen, der i mange år var Sjællands største. Den man, der især kom til at præge Hindholm højskole var forstander Christian Nielsen, kaptajn fra 1864-krigen og Stephansens svigersøn.

Forfatteren L. C. Nielsen, der har skrevet flere af vore danske sange, bl. a. "Jeg ser de bøgelyse øer ud over havet spredt", var søn af Christian Nielsen.

Hindholm højskole fik meget stor betydning for en sjællandske bondestand, og mange af bondestandens ledende mænd fik deres uddannelse på skolen. Højskolemænd som Anders Jørgensen, Høng og H. Villumsen Bælum samt to landbrugsskolemænd A. Svendsen og Chr. Christensen, Tune, fik deres indvielse til lærergerningen på Hindholm.

På et tidspunkt i slutningen af 1800-tallet var ikke mindre en syv rigsdagsmænd elever fra Hindholm Højskole.

Forstander Christian Nielsen døde i 1891, kun 56 år gammel.

I 1909 købte cand. mag, L. F. la Cour skolen, og han blev højskolens sidste forstander.

Da Første Verdenskrig brød ud, blev folks tanker optaget af de svære begivenheder, som rullede ind over Europa. Danmark var i stor fare for at blive inddraget i krigen. De unge mænd, som skulle være elever, blev indkaldt til at aftjene deres værnepligt noget tidligere end normalt, andre for at være i sikringsstyrken. Der blev mangel på arbejdskraft ved landbruget, så kun få kunne undværes til højskoleophold. Derfor måtte højskolen lukke i 1914.

Herefter gik der et par år, hvor skolens bygninger stod tomme. I sommeren 1916 samledes nogle borgere i Fuglebjerg for at drøfte muligheden for at oprette en privat realskole eller præmiliærskole på egnen. Købmand Julius Høyberg, Fuglebjerg forhandlede med la Cour, der stadig ejede den, om leje af skolen. Man blev enige om en leje på 1.000 kr. årligt.

Den 1. september 1916 var realskolen i den gamle højskoles bygninger en kendsgerning, og åbnede med 34 elever.

I 1934 byggede forstander Ludvig Bech og en kreds af medarbejdere indenfor børneforsorgen en skole ved siden af Hindholm Kost- og Realskole, hvor kvinder og mænd, der arbejdede i børneforsorgens tjeneste, kunne få uddannelse til deres gerning.

Ludvig Bech gav skolen navnet "Hindholm Højskole, barnets højskole". Det gjorde han blandt andet fordi børnehjemssagens fader, Anders Stephansen, i sin tid havde givet sin skole - højskolen af 1852 - det navn. Og Bech følte sig som elev af ham, og ønskede at den nye Hindholm Højskole skulle være et hjemsted for uddannelse til arbejde i børneforsorgen, og her ville han videreføre Anders og Dorothea Stephansens ideer og tanker.

Senere fik skolen navnet Hindholm faghøjskole og børneforsorgsseminarium.

I dag hedder skolen Hindholm Socialpædagogiske Seminarium, og den tilbyder pædagoguddannelse tilrettelagt efter lov om åben uddannelse

Dansk bondehistorie i 6-7 slægtsled

Af dr. phil. Erik Helmer Pedersen

Tålmodige læsere af mine hidtidige forsøg på at sætte ord på dansk landbrugshistorie har sikkert bemærket, at jeg har udvist en særlig interesse for 1830'erne. Skulle det virkelig være så epokegørende, har en eller anden måske spurgt sig selv, om danske bønder i dette tiår begyndte at dyrke toradet byg til et tørstigt marked i Storbritannien? Nu er det ikke hele historien om 1830'ernes sporskifte; i politisk henseende er stænderforsamlingernes rådgivende virksomhed fra og med 1835 et første skridt på demokratiseringens stenede vej, og det blev livligt debatteret i nytilkomne aviser som "Kiøbenhavnsposten" (1827) "Fædrelandet" (1834) og "Dansk Folkeblad" (1835) for ikke at glemme "Dannevirke" i Haderslev, som kom på gaden 20. juni 1838. En historisk dag om nogen.

1838 var også det år, hvor N.F.S. Grundtvig udgav sit berømte højskoleskrift *Skolen for Livet*. En højskole "for hele Rigets Ungdom". Og den danske højskole skulle ikke mures inde som en lukket læreanstalt, men tværtimod ligge klos op af en avlsgård og flere udøvende håndværkere, tilføjede han 1847 i *Lykønskning til Danmark*.

I tidens nye aviser kunne man dog ikke læse meget om den stille revolution, der landbrugsteknisk og –økonomisk var på vej i bondebruget. Og sandt at sige har en eftertids historiker heller ikke dyrket dette emne særlig intensivt.

Det vil jeg søge at råde bod ved i to artikler at bruge 1830'erne som udgangspunkt for at trække nogle landbrugs-historiske linjer op gennem 6-7 slægtled til dagen af i dag. Jeg forudsætter her, at en typisk dansk bonde, 30 år gammel, i 1838 overtager sin fædrene gård, f. eks. beliggende på Fyn, og vi følger da hans rolle i dansk bondebrug op til næste generationsskifte i 1868 for så i denne artikel at standse op ved et lige så tænkte 3. ejerskifte i 1898. I en følgende artikel lægger vi os modsvarende fast på årstallene 1928, 1958 og 1988 – med et uhistorisk fremblik på 7. generations forventede ankomst i 2018, medmindre slægtsgården i mellemtiden er gledet ud af historien.

Vor tænkte, delvis dokumenterede slægtshistorie begynder onsdag 20. juni 1838, 50-årsdagen for Stavnsbåndsfri-gørelsen, siger den historisk kyndige straks. Da holdt en kommende politiker, juristen og journalisten *Orla Lehmann* en flammende tale ved en stavnsbåndsfest på Bellevue ved København, hvori han på gårdmændenes og husmændenes vegne kort og godt forlangte fuld og uindskrænket ejendomsret til den fædrene jord. To dage senere kunne man læse om talen i "Kiøbenhavnsposten".

Hverken mindefesten eller talen blev dog bemærket af den unge fæstebonde Lars Andersen i slægtsgården "Holevadgården" ved Assens. Han har i mere end én forstand sin selvskrevne plads i landbrugshistorien, fordi han videreførte de optegnelser, hans nyligt afdøde fader Anders Andersen havde begyndt på og som med tilbageblik på stavnsbåndstiden dækker årene 1767-1863. De er i øvrigt udgivet af Landbohistorisk Selskab i 1982.

For en travl bonde som Lars Andersen stod en regnvåd og mild juni 1838 ikke i mindefestens, men i arbejdets tegn, idet han over to omgange såede boghvede til foderbrug. Juli var lige så regnfuld, og det var med besvær, han fik 12 læs enghø og 5 læs kløverhø bragt i hus sammen med de nødvendige tørv.

I disse optegnelser fastholdes nogle vigtige årstal, der ganske enkelt tegner et historisk udviklingsforløb. Kløver dyrkede man før 1800; en stor besætning på 8-10 køer plus ungvæg krævede meget vinterfoder. Under 1820'ernes kornsalgskrise fjøede Anders Andersen endnu flere foderafgrøder til sin driftsplan: blandkorn 1821, vikkehavre 1822 og "kantøfler" 1827. Tørkekatastrofen i 1826 gav kartoffelavl den helt store løft. At Holevadgården tidligt avlede 2-radet byg, er en givet sag.

De mange prisoplysninger viser tydeligt den prisstigning, der satte ind i 1830'erne og som tog til i styrke i næste årti, især mærkbar for hvede, byg og havre. Fra 1844 var et England under industrialisering vort hovedmarked, og da det slet ikke kunne brødføde sig selv, afvikledes tidligere tiders korntold skridt for skridt, ligesom kvægtolden forsvandt. I løbet af 1840'erne havde Danmark erobret halvdelen af engelsk bygimport og 1/4 af havreimporten. Den store kornsalgperiode var en kendsgerning.

For husdyrproduktens vedkommende tog hjemmemarkedet broderparten, men måske var smør fra Lars Andersens gårdmejeri indbefattet i den tids handelsstatistik, hvori det konstateredes, at en stor del af smørekporten bestod af bønder-smør fra Nørrejylland og Fyn. Statistikernes umættelige appetit på tal havde Lars allerede stiftet bekendtskab med marts 1838. Da skrev han: "Den 7de var vi samlet og skulle angive, hvor meget korn vi såede af hvert slags, og hvor meget vi avlede, og hvor meget kreatur vi havde den gang, og hvor meget vi havde ved Sankt Hansdag". Vor første landbrugstælling kort og godt.

Bondebrugets modernisering tog til i 1840'erne. Lars Andersen udvidede sin lade i 1846 og 49, og udover en kornproduktion på godt 300 tdr. avledes raps som aldrig før. Allerede i 1833 såede Anders Andersen "rafs" i 20 skp. land i toften, men 1840'ernes notitser herom er nok så sigende. Januar 1844 læser man således om resultatet af endt optærkning bl.a. følgende notits: "...raps 42 tønner og 371 rd. kostede han". Der kom velstand til huse, og intet tyder på, at folk fra Holevadgården havde lod og del i 1840'ernes bondepolitiske uro. Tværtimod var man så kongetro som nogen.

Treårskrigen 1848-50 betød landbrugsøkonomisk et vist afbræk, men derefter tog udviklingen på ny fart. En guldalder var inde. Flere gange satte høsten rekord, og priserne steg år for år, især fordi Ruslands store korneksport blev spærret inde som følge af Krimkrigen med England. Man fik råd til at anskaffe moderne redskaber og maskiner, evt. kunne man låne sig frem, jfr. Lars Andersens notits september 1857: "Den 7de tarsk vi hvede, havde Lunds tærskemaskine, fik 23 1/2 tønne". Prisen herpå blev nu ikke sat lokalt; nyt fra verdens store kornbørser fløj nu afsted med lynets fart. Det så Lars med egne øjne i november samme år: "Den 15de borede di huller til thelegrafstængerne, den 16de blev de sadt

i stængerne og den 19de blev traaden hengt i." De fleste fik nu råd til et nyt stuehus, og Lars Andersens holdt sig ikke tilbage. Den 2. april 1859 var bygningen rejst, men en stærk storm væltede den brat omkuld: "...Murene faldt lige til grundstenene, overtemmeret blev stående på remmen, mange af bjælkerne blev knækket." Formentlig kom den snart på fode igen.

Tidens store hændelser som de folkelige vækkelser og Grundloven 1849 fanges ikke ind af Lars' pen. Måske var han højremand; Assenskredsen fik først i 1866 en "født" venstremand valgt til Folketinget, en gårdfæster Niels Andersen. Udover at få de sidste rester af fæstelovgivning afviklet beskæftigede Rigsdagen sig heller ikke synderligt med landbrugets forhold.

På Holevadgården tog man heller ikke notits af den landbrugsfaglige virksomhed, de nyoprettede landboforeninger udfoldede. Fra deres gennembrud i 1830'erne domineredes de af det større hartkorn, og gårdmandsbrugets særlige problemer kom sjældent på dagsordenen. Holevadoptegnelserne siger heller ikke noget om de "højere bondeskoler", højskolernes forløbere, som oprettedes flere steder i 1850'erne.

I 1863 nedlagde Lars Andersen pennen, og vi kan derfor ikke rådspørge ham om efterfølgende udvikling. Andre kilder viser imidlertid, at der omkring vort andet generationsskifte i 1868 skete noget afgørende. Korneksporten løb ud i en hård konkurrence med oversøiske leverandører, og da prisudviklingen på det engelske marked samtidig begunstigede husdyrprodukter, måtte de danske bønder i gang med at dyrke foderafgrøder i større stil og anskaffe sig flere og bedre mal-kende køer, typisk røde fynske. De omkringkørende smørkræmmere afløstes af professionelle smørgrosserere, der straks forlangte smør af bedre kvalitet. Gårdens døtre måtte stå i lære på et moderne mejeri, ofte på en nærliggende herregård for at lave bedre smør og ost. Gårdmandskonen Hanne Nielsen fra Havarthigården i Øverød nord for København oplærte mere end tusind mejeripiger. Og netop som Hanne Nielsens håndværksmejeri rent teknisk stod på sin højde, eksperimenterede man med moderne mejerimaskiner, i første række centrifugen.

1870'erne stillede den danske landmand over for et svært valg. Skulle man stadig basere sig på salg af korn, eller skulle man lægge bedriften om til husdyrbrug? Valgte man husdyrene, måtte der indskydes en mark med rodfrugter i sædskiftet, der skulle drænes og bruges kunstgødning, og stalden måtte moderniseres og udvides. Fra 1880 tog udviklingen fart. Landbrugstællingerne viste, at der hvert år tilkom 11.000 tønder land foderroer, runkelroer på Øerne, kålroer i Jylland. Svineholdet gik stærkt frem, delvis på studedriftens og fåreholdets bekostning. Med centrum på Lolland-Falster dyrkedes sukkerroer til fabrik, men både i Odense og Assens byggedes sukkerkogerier. De intensive driftsformer krævede mange hænder indsats, og da storbruget modsat familiebruget helt var afhængig af lejet arbejdskraft, mistede det en væsentlig del af konkurrenceevnen.

Fremsynede venner af husmandsbruget så her gode muligheder. En husmands beskedne jordlod kunne dyrkes intensivt med foderafgrøder, og mælken fra stedets 1-2 køer kunne evt. sælges til en dygtig gårdmejerist. Rundt om i landet opstod såkaldte "fællesmejerier", hvis ejere købte mælk fra egnens gårde og huse. Deres smør fik da priser, som nærmede sig herregårdsmejeriets. Denne udvikling mundede i 1882 ud i det centrifugebaserede andelsmejeris tilsynecomst - i Hjedding ved Varde, hvor andelshaverne selv stod med det økonomiske ansvar. Dermed var det slut med at spæde mælken op med vand.

Fællesskabet blomstrede i det ganske land. Tidligere tiders tyreholdsforeninger blev til kvægavlsforeninger, hesteavlere søgte ligeledes sammen, og landboforeningerne begyndte

for alvor at rådgive landmændene. Over to omgange blev loven om statstilskud til husdyrbruget i 1880'erne ændret til en regulær støtteordning til landbrugets konsultativ virksomhed. I Horsens åbnedes i 1887 det første andelssvineslagteri, og oven over dette andelssamvirke dannedes tilsvarende salgs- og serviceorganisationer. En lignende opbygning undergik først landboforeningerne, derefter de nytilkomne husmandsforeninger.

Vi nærmer os det 3. generationsskifte 1898 i vor slægts-gårdshistorie. 1890'erne blev i stigende tempo jydernes årti, ja i amterne Ribe, Ringkøbing og Viborg blev den ligefrem hæsblæsende. Overalt i Danmark lagdes hovedvægten på foderafgrøder. Den årlige stigning i foderroearalerne mere end fordobledes på Øerne, men i Jylland skete en tredobling, især mærkbart efter 1896. Vor nationale kornsort, byggen, måtte nøjes med 1/7 af kornarealet, og måtte dele broderskab med blandsæden. Jyderne var dog fortsat trofaste over for havren og da især den gamle, grå. Øget havredyrkning synonymt med opdyrkning og større kreaturhold, kan man læse i landbrugsstatistikken. Øboernes bestand af hornkvæg voksede nu "kun" med 1% om året, jydernes med 3,5%, og samme tendens spores i hesteholdet, fordi hedeopdyrkingen krævede megen trækraft. Svineholdet voksede med 40% i 1890'erne, og tallene viser især et øget sohold. Relativt betraget var husdyrholdet mindre på større end mindre brug, men også på dette felt var den jyske udvikling anderledes. Her sporede en dynamisk udvikling på de helt små brug, idet man i stort omfang supplerede sig med købte foderstoffer.

Det er på tide at gøre status. Omkring 1850 fandtes der 68.750 gårde i kongeriget Danmark med 92 % af hartkornet og 108.443 husmandsbrug med 8% af hartkornet. 50 år senere prydedes landet af 75.538 gårde med 88% af hartkornet og 207.943 husmandsbrug med 12%. Der var nok tilkommet 6.555 flere bøndergårde, men de havde mistet 6% af hartkornet. Husmandsbrugets fremvækst er uafviselig, men de større gårde har fået 10% mere hartkorn. Lovene om fæste-afløsning 1861 og 1872 gjorde det muligt at lægge 1/9 af det frasolgte bøndergods ind under hovedgården.

For datidens husmandsførere var godsernes fremvækst en torn i øjet. Realøkonomisk betragtet var der dog ingen grund til bekymring. Produktionstilvæksten var ulige større i det mindre brug med hovedvægten lagt på husdyrholdet. Landbrugseksporten mangedobledes årti efter årti. I 1860'ernes slutning udgjorde smørekseporten kun 4-5.000 tons om året, i 1900 intet mindre end 61.000 tons med 97% til Storbritannien. Præcis samme størrelse udgjorde da flæskeeksporten, og det var ligeledes en engelsk affære mod 24.000 tons i slutningen af 1880'erne.

Selv i sin vildeste fantasi kunne en Andersen Holevad ikke have forestillet sig en sådan udvikling. Og alligevel er det bondeslid, som dengang præsteredes, på ingen måde mindre end 3. generations. Holevadfolkene og deres efterkommere fik over tid en uvurderlig hjælp fra en moderne landbrugsteknik, udviklet og formidlet af forskning og praksis i et tæt samarbejde og taget i brug af en praktiserende landmand. Landmændene kunne være godt tilfredse. Spurgte man deres husmænd, karle og piger om deres syn på sagen, ville de nok svare, at de fik for lidt i løn.

*Dr. phil. Erik Helmer Pedersen,
fhv. docent ved Histsorisk Institut,
Københavns Universitet.*

Nyt fra kredsene

Vestsjællandskredsen

Efterårsudflugten afholdtes tirsdag, den 12. september. Vi samledes i Ottestrup kirke ved Slagelse, hvor vi så landsbykirken med de interessante kalkmalerier. Derefter ventede kaffebordet i det lokale forsamlingshus og her fortaltes lidt om egnen. Udflugten slutter med besøg på Valdemarskilde. Vi blev modtaget af Ida og D. F. de Neergaard, der bor på hovedbygningen og nuværende ejer af såvel land- som skovbrug Michael de Neergaard. Godsejer D. F. de Neergaard fortalte om gården, slægten og besøgets program. Vi så først hovedbygningen fra kælder til kvist, gik en tur i haven til Valdemars kilde, så jagstuen og tømrerværkstedet i portlængen og sluttede i arboretet.

For de 41 fremmødte var besøget på Valdemarskilde en stor og interessant oplevelse.

OGN

Sjælland Syd

Foreningen indbyder til **højskoledag** på Hindholm Socialpædagogiske Seminarium, Hindholmvej 19, Fuglebjerg, lørdag **4. november** kl. 9,30.

Der indledes med formiddagskaffe og velkomst ved forstander Johnny Lauritsen, hvorefter gårdejer, byrådsmedlem og rejsearrangør, Elmer Jacobsen, holder et lysbilledforedrag. Efter frokosten er der sangtime med Jytte og Poul Bech-Wilmsen, Brandelev.

Efter en kaffepause taler journalist ved regionalradioen i Næstved, Peder Steen, om sit arbejde og personer han har mødt.

Afslutning kl. 16.

Pris for hele dagen kr. 200.

Tilmelding senest 25. oktober til:

Asger Henneche tlf. 55 44 40 02

Ole Krogh Jensen tlf. 55 54 00 56 bedst formiddag.

Nordsjællandskredsen

Kredsen havde den 10. september udflugt til Lejre, hvor vi så Museet i den gamle Kongsgård. Efter rundvisningen drak vi kaffe i museet. Vi fortsatte til Andelslandsbyen Nyvang ved Holbæk, hvor der bl.a. afvikles et store høstmarked.

Udflugten sluttede på Gerlev kro, hvor de 34 fremmødte spiste til aften.

Jens Brogaard Jensen

Adresseændringer

bedes meddelt foreningens sekretær:

Inger M. Hansen

Svalevej 13,

4440 Mørkøv

Tlf. 59 27 59 77

Midtjysk kreds

Den **28. oktober** tager Midtjysk Kreds på **efterårstur** til Fur Bryghus. Af de mange nye bryghuse, der de seneste år er dukket op, har Fur Bryghus haft speciel succes med deres ølbrygning, ja den er oven i købet så enestående, at bryggeriet i sommer har haft store vanskeligheder med at klare efterspørgselen.

Deltagerne mødes ved færgestedet i Salling kl. 13.30, hvor man arrangerer fælles færgetransport naf 5-6 biler. Besøgstallet er sat til 25 personer.

Ved ankomsten til bryghuset vil man få en kort orientering om husets formåen, hvorefter der bliver rundvisning. Besøget afsluttes med at de besøgende får lejlighed til at smage på husets produkter, idet der skænkes to glas fadøl per person. For hele arrangementet betales der 75 kr., og bagefter kan de, der ønsker det, nyde kaffe med brød til 45 kr. på Fur Fægekro.

Ejgil Overby.

Århus Amtskreds

Den ordinære **generalforsamling** afholdtes onsdag den **25. oktober** 2006 kl. 19.00 i "Den gamle Stald" på Gammel Estrup, Randersvej 4, Auning. Efter generalforsamlingen vil sognepræst Kurth S. N. Carlsson fortælle. Emnet er: "Fra stenhuggerdreng på Bornholm til præst i Rimsø".

Vejle Amtskreds

Efterårsmøde og **generalforsamling** er planlagt til tirsdag den **28. november** kl. 19.30 på Bygholm landbrugsskole, hvor gårdejer og borgmester, formand for Kommunernes Landsforening, Ejgil W. Rasmussen vil fortælle om: Livet som bonde og borgmester.

Niels Chr. Jørgensen.

Fra arkivet

Formanden for slægtsgårdsarkivet, Anne Lis Ladefoged meddeler:

"Jens M. Riis, Glamsbjerg – Fynskredsen, har henvendt sig og foreslået, at vi er mere aktive med indsamling af billedmateriale fra slægtsgårdene.

Det er en rigtig god idé, synes vi.

Hermed opfordrer vi alle, der er interesserede og har mulighed for det, til at optage deres gård på CD eller video evt. film og aflevere/sende produktet til Slægtsgårdsarkivet."

Højskoleuge 2007

Dorrit Røtting fra Sjælland Syd fortæller, at der er truffet aftale med Rønde Højskole på Djursland i dagene **lørdag den 16. juni til fredag den 22. juni 2007** til et højskolekursus.

Det foreløbige programudkast ser således ud:

- En dag på **Gammel Estrup** – med slægtsgårdsarkiv, landbrugsmuseum og slots og herregårdsmuseum.
- Et besøg på **Møllerup Gods** eller et andet gods i området.
- En tur gennem **Mols Bjerge** – og rundt i den skønne natur – andre steder på Djursland, Ebeltoft mv.
- Et besøg på **Justegården i Kejlstrup**, hvor Else Sørensen, der i dag er sidst i 70'erne stadig driver forældrenes ejendom og har pensionat i haven.
- Besøg på en række slægtsgårde på egnen.
- Besøg hos Carsten Balle i Søften. **Veterantraktorsamling** (Den lille grå).
- Foredrag af: **Bjarne Nielsen Brovst, Søren Ryge-Petersen**, Museumsfolk og slægtsgårdsfolk fra egnen – eller fra hvor som helst i landet.

Gammel Estrup

Pris på dobbeltværelse med eget bad og toilet er ca. 3000 kr. - og godt 300 kr. mere for enkeltværelse.

Det er en ældrevenlig højskole, alt foregår i samme bygning.

Der er værelser i stueplan for bevægelseshæmmede.

Henvendelse:

Dorrit Røtting, Røttinggård,
Teglstrupvej 1, 4720 Præstø.
Tlf.: 55 98 11 84.

Slægtsgårdsforeningen til theselskab

Hvert år markerer Holbæk Museum sin fødselsdag med "Det store Theselskab" i den gamle apotekerhave bag museet. Museet inviterer forskellige foreninger til at stå ved et bord i haven, hvor de kan informere om sig selv samtidig med at de serverer te og kage. I år havde museet for første gang inviteret Slægtsgårdsforeningen og sekretariatets personale mødte op den 2. september.

Vi fik en fin eftermiddag i smukt vejr i den dejlige park, hvor der er en flot restaureret thepavillon. I eftermiddagens løb var der forskellige indslag om te og Holbæk Byorkester underholdt. Vi fik en hyggelig snak med en del mennesker, bl.a. om Slægtsgårdsforeningens første formand, Jørgen Petersen, Thorsgård i Gislinge, som ligger på Holbækegnen.

Returadresse:

Inger M. Hansen,
Svalevej 13,
4440 Mørkøv

POST

B

PP

DANMARK

Jøderne på Tamdrup Bisgård

I forbindelse med forturen til årsmødet i maj besøgte vi herregården Tamdrup Bisgård, som godsejer Carsten Nissen har sat så forbilledligt i stand, og nu er ved at forme et charmerende haveanlæg omkring.

Tamdrup Bisgårds bindingsværkshovedbygning og -lade er begge fra 1784, men der er en ældre interessant historie tilknyttet gården, nemlig brødrene Jacob Isak og Samuel de Lima, som ejede herregården i årene 1664-1683.

Brødrene de Lima var hollandske jøder, som var kong Frederik den Tredjes største kreditor efter svenskekrigene (1658-60).

Jøder havde dengang ikke ret til at eje jord i Danmark, men når gælden ikke kunne betales på anden måde, så blev loven tilsidesat.

Tamdrup Bisgård var ikke den eneste herregård, som brødrene de Lima ejede. Allerede i 1660 havde de fået pant i Hald Hovedgård, og i 1664 fik de skøde på hovedgården.

Det var rentemester Hannibal Sehested, der udtænkte den for kongen geniale ordning med jord for pantet. Kongen fastsatte prisen på jorden, og ville man ikke godtage omregningens resultat, så var det majestætsfornærmelse. Derfor fik mange af kongens tidligere kreditorer alvorlige problemer i årene efter overtagelsen af herregårdene.

Brødrene har næppe opholdt sig meget på deres danske hovedgårde, Tamdrup Bisgård og Hald, og på deres ældre dage begyndte de at stifte gæld, og for at redde sig begyndte de at sælge af jordegodset. I 1683 solgte de Tamdrup Bisgård. Den sidste af brødrene Samuel de Lima døde i 1687 og efterlod Hald hovedgård til enken Rachel, som i de følgende år kæmpede med kreditorerne. I 1703 solgte hun Hald Hovedgård.

Steen Steensen Blicher har i historien "Jøderne på Hald" fortalt om tiden og personerne, men det er litteratur og ikke historie.

Brødrene de Lima var ikke de eneste jøder, der besad danske herregårde. Emanuel Texeira, en portugisisk jøde, der var købmand i Hamburg, fik i 1682 Sæbygård i Vestsjælland, overtog Anneberggård og i 1688 Dragsholm, som sønnen Samuel Texeira i 1694 solgte.

Indtil 1622 var det ikke tilladt jøder at tage ophold i Danmark, men kong Christian den Fjerde tillod i 1622 jøder at bosætte sig i den nyanlagte fæstningsby Glückstadt ved Elben, for at gøre byen til et handelscenter, og kongen ville gerne i kontakt med jødiske finanskrede.

Glückstadt blev dog hverken glück eller stadt, for i 1640 overtog han Altona, og her blev det økonomiske kraftcenter. Spanske og portugisiske jøder var blevet fordrevet fra deres hjemlande i henholdsvis 1492 og 1498, og disse pengestærke slægter etablerede sig i bl. a. Hamburg, og kongens venlighed var alene rettet mod de velhavende jøder. Der kom dog flest østeuropæiske jøder ind i landet, og de var relativt fattige.

Indtil kong Frederik den Sjettes anordning om ligestilling af 29. marts 1814, havde jøder ikke ret til at eje jord, de kunne ikke optages i håndværkslaugene, de måtte kun handle med de varer, som ikke var omfattet af købmændenes monopol, f. eks. tobak og silkevarer. Jøder havde heller ikke ret til at gå på latinskole. Er var også forbud mod blandede ægteskaber. Indtil 1798 var der en særlig skat på kød, der var slagtet på rituel jødisk vis.

Når en jøde fik kongens tilladelse til at bosætte sig i en dansk by, så var betingelserne, at han fik borgerskab i købstaden, købte eller lejede en bolig, og betalte sin skat. Jøderne måtte leve efter deres religiøse ceremonier, men det skulle være i stilhed og uden nogen forargelse kunne ske.

Med den liberalisering af samfundet, som også førte til landboreformernes gennemførelse, opnåede jøderne ligestilling med anordningen af 1814.

OGN

